

Oikeudellisen tulkintakannanoton vahvistaa viimesijaisesti tuomioistuin täytäntöönpanokelpoisella ratkaisulla, joten merkitysvaihtoehdon valinta ei voi olla satunnaista tai mielivaltaista. Valinnan edellytetään tapahtuvan vakiintuneiden tulkintaoppien mukaisesti ja ratkaisuntekijän on myös esitettävä tulkintansa perustelut julkisesti ja kirjallisesti. Oikeudellisella tulkinnalla on siinä määrin kiinteä yhteys argumentaatioon, ettei tulkinnan ja argumentaation rajapinta ole ainakaan käytännön ratkaisutoiminnassa tarkkarajaisesti määriteltävissä.

Laki ei ole ainoa normien informaatiolähde ja tulkinnan kohde, vaan sellaisia ovat edellä todetuin tavoin myös esimerkiksi lain esityöt, tuomioistuinratkaisut ja oikeuskirjallisuus. Tulkinta-asetelma ja primääri tulkintamenetelmä eivät siinänsä muutu, koska myös viimeksi mainitut lähteet ovat tekstejä ja edellyttävät siten kielellistä tulkintaa. Lainsäädännön tulkintaan liitettyä tavoitteellisuutta ei sen sijaan ole lähtökohtaisesti liitetty muiden oikeuslähteiden tulkintaan.¹² Se, miten tavoitteellista tulkintamallia nimitetään, miten se on tapana määritellä, mitä tavoitteilla tarkoitetaan tai missä tulkinnan painopiste on, vaihtelee sen mukaan, millaisesta lainsäädännöstä on kysymys. Olipa sitten kysymys puhtaasti kansallisperäisistä tai ylikansallisista säännöksistä, niiden tulkinnassa noudatetaan erityisesti unionin oikeuden tunnetuksi tekemän tulkintamallin, teleologian eri variaatioita.¹³

Tulkittaessa lakia sen tarkoituksen (*telos, ratio*) mukaisesti ratkaisijan tehtävänä on valita tulkintavaihtoehdoista se, joka parhaiten toteuttaa kyseisen lainsäädännön tai säännöksen tarkoituksen ja tavoitteen. Jota kuinkin samaa tarkoittaen puhutaan kansallisesti myös historiallis-eksegeettisestä tulkintamallista eli pyrkimyksestä arvioida kielellistä ilmaisua suhteessa lainsäätäjän tai muun institutionaalisen norminasettajan alkuperäisiin tarkoituksiin ja tavoitteisiin. Lainkäyttäjän on määrä rekonstruoida edellä mainittu tarkoitus tai tavoite virallisesta lainvalmisteluaineistosta. Merkitysvaihtoehtojen valinnassa on siten ratkaisevassa asemassa alueellisesti ja asiallisesti suvereenin lainsäätäjän institutionaalinen tahdonmuodostus. Eksegeettinen tulkintamalli tukeutuu toisin sanoen institutionaalisiin rakenteisiin.¹⁴

Teleologista tulkintamallia määriteltäessä ei ole korostettu niinkään lainsäätäjän tahtoa, vaan yleisemmin (oikeus)järjestelmän ja kulloisenkin sääntelykokonaisuuden tavoitteita. Teleologia tunnetaan myös tavoiteratio-

12. Siltalan näkemyksen mukaan tavoitteellista tulkintaa voitaisiin käyttää myös ennakkopäätöksiä tulkittaessa; ks. prejedikaattien historiallis-eksegeettisestä tulkinnasta Siltala 2004, s. 170–173.

13. Tavoitteellinen tulkinta yhdistetään manner-eurooppalaisiin oikeusjärjestelmiin, mutta tavoitteellis-historialliset tulkintaperiaatteet tunnetaan myös anglosaksisessa järjestelmässä (*the Golden / Purposive Rule, the Mischief Rule*). Ne ovat kuitenkin perinteisesti lähinnä täydentäneet muita (primäärejä) tulkintamalleja. EU-oikeus on sittemmin muuttanut myös brittiläisiä oppeja ja tavoitteellisesta tulkinnasta on tullut varsin tavanomainen tulkintametsodi. Ks. James A. Holland – Julian S. Webb, *Learning Legal Rules*. Oxford University Press 2019, s. 270.

14. Ks. Siltala 2004, s. 164.

naalisena tulkintamallina. Säännöstä teleologisessa tulkittaessa vaihtoehtoista valitaan se, jonka katsotaan parhaiten edistävän jotain yhteiskunnallista tavoitetta. Tavoiterationaalista tulkintaa tarkoittaen oikeuskirjallisuudessa puhutaan varsin vakiintuneesti myös reaalisista argumenteista tai reaalisesta argumentaatiosta, mikä osoittaa osaltaan tulkinnan ja argumentaation rajapinnan häilyvyyden. Tavoiterationaalinen tulkinta edellyttääkin käytännössä myös reaalisten näkökohtien punnitsemista. Kysymys on eräänlaisesta seuraamusharkinnasta, jossa pyritään arvioimaan tulkintavaihtoehtojen tosiasiallisia vaikutuksia ja hyväksyttävyyttä. Teleologiaa tarkoittaen puhutaankin osuvasti myös teleologis-evaluatiivisesta tulkintamallista.¹⁵

Tavoitteellinen laintulkinta voi näin ollen edellyttää lain säätämiseen liittyneiden (tosiasiallisten) ilmiöiden (*occasio legis*), säädöksen yleisemmän tarkoituksen (*ratio legis*) ja edelleen järjestelmän ja sääntelykokonaisuuden tavoitteiden arvioimista. Ratkaiseva kysymys on, kuinka ratkaisija nämä tarkoitukset ja tavoitteet löytää. Realistisesti voitaneen todeta, ettei mitään yleispätevää metodia ole olemassa.¹⁶ Tulkinta edellä esitetystä käsitteen varsinaisessa merkityksessä eli kielellisenä tulkintana ei välttämättä johda tavoitteellisten tulkintaodotusten näkökulmasta kovin pitkälle. Tavoitteellista tulkintaa voidaan pitää varsin vaativana tulkinnan muotona, erityisesti jos on kysymys joustavasta tai periaatetyyppisestä sääntelystä. Tulkitsijan tuskaa helpottavat toisaalta vakiintuneet oikeuslähde- ja tulkintaopit ja toisaalta oikeusjärjestyksen sisällöllinen systemaattikka.¹⁷ Järjestyksen jokaisen osan kuuluessa laajempaan yhteyteen tulkitsija ei ole riippuvainen yksin tulkittavasta tekstistä.

15. Kaarlo Tuori, Kriittinen oikeuspositivismi. WSLT 2000, s. 185–186. Ks. myös esim. Jyrki Virolainen – Petri Martikainen, Tuomion perusteleminen. Talentum 2010, s. 463 ja Eveline T. Feteris, Fundamentals of Legal Argumentation. Kluwer Academic Publishers 1999, s. 9.

16. Ks. myös Hanneke Ceciel Katrijn Senden, Interpretation of Fundamental Rights in a Multilevel Legal System: An analysis of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union. School of Human Rights Research Series 2011, s. 55.

17. Ks. myös Heikki E. S. Mattila, Vertaileva oikeuslingvistiikka. Alma Talent 2017, s. 105; Tapio Määttä – Niko Soinen, Systemisen argumentaation muodot KHO:n ympäristöratkaisussa, s. 269–283 teoksessa Kari Kuusiniemi – Outi Suviranta – Veli-Pekka Viljanen (toim.), Juhlajulkaisu Pekka Vihervuori 1950 – 25/8 – 2020. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020.

3. Kansallisen lainsäädännön tavoitteellinen tulkinta

3.1. Lain tarkoitus ja tavoite

Lain tarkoituksen on pohjoismaisessa keskustelussa katsottu ilmenevän ensi sijassa lain esitöistä, jotka on perinteisessä peczenikiläis-aarniolaisessa oikeuslähdeopissa luokiteltu heikosti velvoittaviksi oikeuslähteiksi yhdessä tuomioistuintratkaisujen kanssa. Vaatimus lain tarkoituksen mukaisesta tulkinnasta perustuu lainsäätäjän kunnioittamisasenteeseen, joka on yhä olennainen osa suomalaisen tuomarin maailmankuvaa eli niin kutsuttua vallitsevaa tuomarinideologiaa. Tavoitteellisen tulkinnan asema on perinteisessä kansallisessa doktriinissa vahvistettu oikeuslähdeopin kautta, oikeuslähdeapparaattiin kun kuuluu erityistä materiaalia, josta kansallisen lainsäätäjän tarkoituksen on määrä ilmetä.¹⁸ Sen sivuuttamista on pidetty mahdollisena mutta edellyttävän korostunutta perustelemisvelvollisuutta.¹⁹

Viime vuosikymmenten oikeuslähdeopilliset muutospaineet eivät ole kohdistuneet niinkään lain esitöihin. Sen sijaan on paljonkin keskusteltu siitä, millaisia tulkintamalleja voidaan käyttää ja on syytä käyttää esitöitä tulkittaessa. Suomessa, muissa Pohjoismaissa ja yleisemminkin Euroopassa on keskusteltu esitöiden subjektiivisesta ja objektiivisesta tulkinnasta.²⁰ Erottelua on pidetty tulkintamallin ymmärtämisen kannalta olennaisena. Subjektiivinen tulkintametsodi eli historiallinen laintulkinta korostaa lainsäätäjän todellista tarkoitusta ja objektiivinen tulkinta taas edellyttää objektiivisen tarkoituksen, *ratio legiksen* selvittämistä (”objektiivinen teleologia”²¹).

Niin itsestään selvä kuin lain esitöiden asema perinteisesti onkin, niihin on suhtauduttu myös varsin kriittisesti. Yhtäältä on nähty, etteivät lainvalmisteluasiakirjat ole käytännössä kovinkaan merkityksellisiä lainkäytössä, vaan pikemminkin ehkä hallintotoiminnassa ja tutkimuksessa. Erityisen kriittisesti on

18. Aulis Aarnio, Oikeutta etsimässä: Erään matkan kuvaus. Talentum 2014, s. 241–242; Hannu Tolonen, Oikeuslähdeoppi. WSOY 2003, s. 115; Marietta Keravuori, EY-tuomioistuimen ylikansallisen laintulkinnan vaikutus suomalaisen oikeuslähde- ja laintulkintaoppiin. Vaasan yliopisto 1996, s. 23.

19. Kumotun OK 1:11:n säännöksen, jonka mukaan tuomarin pitää tutkia ”lain oikeata tarkoitusta ja perustaa sekä tuomita sen mukaan” katsottiin merkitsevän sitä, että lainsäätäjän tarkoituksen sivuuttamisesta seuraisi velvollisuus perustella, miksi lainsäätäjän tarkoitusta ei ole käytetty (Virolainen – Martikainen 2010, s. 387). Voimassa olevan tuomioistuinlain 9 luvun 1 §:ssä ei ole enää mainintaa lain tarkoituksesta. Pykälän 1 momentin mukaan ”tuomari käyttää tuomiovaltaa itsenäisesti ja tässä toiminnassaan häntä sitoo vain laki”.

20. Ks. esim. Seppo Laakso, Lainopin teoreettiset lähtökohdat. Juvenes Print 2012, s. 304–309; Jerzy Wróblewski, The judicial application of law (Zenon Bańkowski – Neil MacCormick, eds). Kluwer 2010, s. 105; Tolonen 2003, s. 115; Virolainen – Martikainen 2010, s. 386–387.

21. Ks. Senden 2011, s. 392.

suhtauduttu tavoitteeseen löytää lainsäätäjän tahto lainvalmisteluasiakirjojen perusteella. Lainsäätäjän subjektiivisen tahdon selvittämistä on syystäkin pidetty epärealistisenä ja tarpeettomana psykologisointina.

Ongelmallisena on pidetty myös sitä, että lainvalmisteluasiakirjoille annettaisiin liian suuri rooli, ja lainsäätäjän valta olisikin siten tosiasiallisesti virkamiesvaltaa. Eduskunta-aineistolle ei ole katsottu voitavan antaa samanlaista asemaa kuin lainsäädännölle, koska niitä ei missään vaiheessa hyväksytä virallisesti.²² Toisaalta eduskunnan lainvalmisteluasiakirjojen (muun muassa valiokuntamietintöjen) oikeuslähdeopillista arvoa on pidetty kuitenkin suurempana kuin ministeriön lainvalmisteluasiakirjojen. Mietintöjen oikeuslähdeopillista arvoa on puollettu muun muassa sillä muodollisella perusteella, että niiden hyväksymisestä eduskunnan tahdoksi on eduskunnan työjärjestyksessä säädetty, vaikkakin työjärjestyksen perusteluissa ei ole nimenomaisesti otettu kantaa niiden oikeuslähdeopilliseen asemaan. Toisaalta eduskunnan työjärjestys on lähtökohtaisesti tarkoitettu vain eduskunnan sisäisen työjaon selkiyttämiseen, joten sillä ei voine olla oikeuslähdeopillisesti ratkaisevaa merkitystä.²³

Kansallinen tavoitteellisen tulkinnan määrittely on edeltä ilmenevin tavoin tapahtunut pitkälti lain esitöiden oikeuslähdeopillisen aseman kautta. Tämä näkyy muun muassa siten, että oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä on luotu kriteereitä lain esitöiden käyttökelpoisuudelle.²⁴ Sen sijaan siitä, millaisena tulkintamenetelmänä ymmärrämme lain tarkoituksen mukaisen tulkinnan, ei ole niinkään keskusteltu. Jonkin verran on pohdittu sitä, onko ”lainsäätäjän tarkoitus” tai ”lainsäätäjän tavoite” (itsenäinen) oikeuslähde vai pikemminkin juuri (ja vain) tulkintaperuste.²⁵

Oikeuslähdeopilliseen keskusteluun verrattuna kansainvälistymiskehitys on vaikuttanut lopulta varsin vähän kansallisiin tulkintaoppeihin. Kansallisessa tulkintadoktriinissa lain esitöiden merkitys on edelleenkin varsin korostunut. Sääntelyn monipuolistuminen näkyy tavoitteellisessa tulkinnassa toki muun muassa siten, että kansallisen lainsäädännön tavoitteenasettelu voi pitää sisällään sekä kansallista että kansainvälistä ainesta. Esimerkkinä toimikoon lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 10 § (190/2019), jonka mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Säännöstä koskevassa hallituksen esityksessä viitataan lapsen edun käsitteen osalta suoraan YK:n alaisen lapsen oikeuksien komitean yleiskommentteihin.²⁶ Kansallisen säännöksen tavoitteellinen tulkinta ei siis saa

22. Aulis Aarnio, Lain ja kohtuuden tähden. WSOY 1986, s. 36; ks. myös Aarnio 1989, s. 227.

23. Miikka Vuorela – Anssi Keinänen, Oikeuslähteiden rajamailla – eduskunnan valiokunnat laintulkitsijoina. Lakimies 6/2014, s. 775–798, s. 776–777; Laakso 2012, s. 308.

24. Tolonen 2003, s. 116. Toisaalta yhteiskunnalliset muutokset voivat vaikuttaa siten, että mainittu aika voi olla myös merkittävästi lyhyempi.

25. Ks. esim. Nuotio 2005, s. 148–149.

26. HE 88/2018 vp, s. 56.

sisältöään vain lain esitöistä, vaan myös ylikansallisen toimielimen tulkintakäytännöstä. Vastaavasti kansallisissa lainvalmistelutöissä viitataan myös ihmisoikeustuomioistuimen ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön.²⁷

Kansallisissa laintulkintaopeissa on kiistatta pyritty vastaamaan yleisesti myös kansainväliseen perus- ja ihmisoikeudelliseen kehitykseen. Perusoikeuksien uudistamisen ja ihmisoikeussopimukseen liittymisen myötä laintulkinnan tavoitteena alettiin korostaa perus- ja ihmisoikeuksien huomioimista. Tämän pohjalta luotiin oppi perusoikeusmyönteisestä ja ihmisoikeusystävällisestä laintulkinnasta.²⁸ Perusoikeusmyönteisen laintulkintadoktriinin mukaan lain säännöksen *perusteltavissa olevista* tulkintavaihtoehdoista on valittava se, joka toteuttaa parhaiten perusoikeuksien toteutumista. Tämä esityökannanotto voidaan tulkita myös reunaehdoksi: jos säännöksen tulkinta ei mahdollista kuin yhden perusteltavissa olevan tulkintavaihtoehdon, perusoikeusmyönteinen laintulkinta ei välttämättä ole mahdollista.²⁹ Varsin usein perusoikeusmyönteinen ja ihmisoikeusystävällinen tulkinta määrittellään kuitenkin yleiseksi tulkinta-asenteeksi.

3.2. Tavoitteellinen tulkinta korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännössä

Lain tarkoituksen mukainen tulkinta on kansallisessa lainkäytössämme tulkintaperiaatteena siinä määrin vakiintunut, että siitä on löydettävissä oikeuskäytännöstä lukuisia esimerkkejä. Nostamme tässä yhteydessä esiin ratkaisut KHO 2018:117, KKO 2001:42 ja KKO 2015:88.

Ratkaisussa KHO 2018:117 on ollut kysymys hallinto-oikeuden esittelijän esteellisyydestä, ja lain tarkoituksen mukainen tulkinta on ollut siinä merkittävässä asemassa. Nostamme ratkaisun tässä yhteydessä esiin siltä osin kuin siinä on ollut kysymys oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 6 §:n (441/2001) 1 momentin 2 kohdan esteellisyyssäännöksen tulkinnasta. Mainitun säännöksen mukaan tuomari on esteellinen, jos hänellä on ”palvelussuhteen perusteella tai muuten asianosaiseen sellainen suhde, että se, erityisesti käsiteltävänä olevan asian laatu huomioon ottaen, antaa perustellun aiheen epäillä tuomarin puolueettomuutta asiassa”. Korkein hallinto-oikeus siteerasi hallituksen esitystä varsin laajasti ja perusti tulkintansa lain tarkoitukseen seuraavasti:

”Tuomarin erityistä suhdetta asianosaiseen koskevassa oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 6 §:n 1 momentin 2 kohdassa on esteellisyysperusteeksi nimenomaisesti säädetty palvelussuhde asianosaiseen. *Lainkohdan perustelujen (HE 78/2000 vp, s. 19 ja 36–39)*

27. Ks. esim. HE 19/2014 vp, s. 67–68, 72–74; HE 223/2010 vp, s. 38 ja HE 100/2017 vp, s. 25–26;

28. Perusoikeusmyönteisestä laintulkinnasta ks. PeVM 25/1994 vp, s. 4 ja ihmisoikeusystävällisestä laintulkinnasta ks. PeVL 2/1990 vp, s. 3.

29. Ks. Aarnio 2014, s. 261.

perusteella tuomarin puolueettomuutta horjuttava erityinen suhde asianosaiseen voi seurata muun ohella taloudellisesta riippuvuudesta, lojaalisuudesta asianosaista kohtaan tai muunlaisesta samastumisesta yhteisöön. Esteellisyyden saattaa aiheuttaa myös esimies-alaisuhde tai työoveruus. Asian laatu puolestaan voi vaikuttaa siihen, missä määrin tällaiselle erityiselle suhteelle tulee antaa painoarvoa esteellisyydsarvioinnissa. Säännöksen tarkoituksena on kattaa sellaisia tilanteita, joissa jonkun asianosaisen ja myös ulkopuolisen silmin katsottuna vaarana voi olla yhden asianosaisen syrjiminen tai suosiminen. Palvelussuhteella asianosaiseen voi olla merkitystä silloin, kun tuomari on tai on ollut asianosaisen palveluksessa. Esteellisyyttä ei kuitenkaan oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan aiheudu yksin sen vuoksi, että asianosaisena on valtio, kunta tai muu julkisyhteisö. Säännöksen esitöiden (HE 78/2000 vp, s. 40) mukaan valtio työnantajana ei ole rinnastettavissa muihin työnantajiin siten, että tällainen suhde valtioon aiheuttaisi esteellisyyden. Valtion työnantaja-asema ei lähtökohtaisesti synnytä sellaista lojaalisuutta valtiota kohtaan, että olisi perusteltua syytä pelätä sen vaikuttavan tuomarin puolueettomuuteen.”

Korkein hallinto-oikeus katsoi edelleen, että ”esteellisyyttä koskevassa kokonaisharkinnassa voidaan tällaisessa tilanteessa ottaa konkreettisten taloudellisten tai henkilökohtaisten riippuvuus- ja lojaliteettisuhteiden lisäksi huomioon myös se, liittyykö taustavirkaan joitakin erityisiä muita seikkoja, joiden perusteella määräaikaissa virkasuhteessa toimivan tuomarin tai tuomariin rinnastettavan virkamiehen puolueettomuuden voidaan objektiivisesti arvioiden katsoa vaarantuvan. Tällaisia seikkoja voivat olla esimerkiksi hallinnonalalla tai virastossa annettavat päätöksentekoa koskevat yksityiskohtaiset ohjeet tai linjaukset, jos tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa on muun ohella kysymys näiden ohjeiden ja linjausten arvioinnista. Tällöinkin tuomarin puolueettomuuden vaarantavan seikan on kuitenkin oltava riittävästi yksilöitävissä ja objektiivisesti arvioitavissa.”³⁰

Edellä mainitussa esimerkkitapauksessa on ollut kysymys yksittäisen pykälän momentin alakohdan varsin rajatun säännöksen tulkinnasta. Edelleen hallituksen esityksen tulkintakannanotot ovat usein yksityiskohtaisia ja konkreettisia (”erityinen suhde voi seurata muun ohella taloudellisesta riippuvuudesta, lojaalisuudesta asianosaista kohtaan tai muunlaisesta samastumisesta yhteisöön”; ”valtio työnantajana ei ole rinnastettavissa muihin työnantajiin siten, että tällainen suhde valtioon aiheuttaisi esteellisyyden”). Näin on varsin tavanomaisesti riippumatta muun ohessa siitä, onko säännös niin sanotusti kansallisperäinen vai juontavatko sen juuret kansainväliseen sääntelyyn tai kansainvälisten tuomioistuinten tulkintakäytäntöön. Sen lisäksi hallituksen esityksissä on tavanomaisesti todettu myös yleisemmin säännöksen tarkoituksesta (”säännöksen tarkoituksena on kattaa sellaisia tilanteita, joissa jonkun asianosaisen ja myös ulkopuolisen silmin katsottuna vaarana voi olla yhden asianosaisen syrjiminen tai suosiminen”). Ensiksi mainittujen esimerkkitapausten lisäksi hallituksen esi-

30. Kursivoinnit kirjoittajien.

tyksiin sisällytetään toisin sanoen yleisiä tavoitemääritelmiä, joita on mahdollista hyödyntää erityisesti siinä tapauksessa, että esimerkkitapaukset eivät sovellu käsitellyllä olevaan ongelmaan. Tämän tyyppisiä lausumia on sekä hallituksen esityksen yleisperusteluissa että pykäläkohtaisissa yksityiskohtaisissa perusteluissa. Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa tuomioistuin on perustanut oikeudellisen arviointinsa hallituksen esityksessä lausuttuihin periaatteellisiin tavoitteisiin ja yksityiskohtaisiin lausumiin sekä niiden ohella eurooppalaiseen ja kansalliseen oikeuskäytäntöön. Tulkintaa voidaan näin ollen luonnehtia tavoitteellis-systeemiseksi.

Toisena esimerkkinä nostamme esiin ratkaisun KKO 2001:42, jossa on puolestaan ollut kysymys tekijänoikeuslain tulkinnasta ja tarkalleen ottaen siitä, mitä tekijänoikeuslain 57 §:n (442/1984) 1 momentin mukaisella teoksen lainvastaisella käyttämisellä tarkoitetaan. Sitä, mitä teoksen lainvastaisella käyttämisellä tarkoitettiin, ei ollut nimenomaisesti laissa määritelty. Korkein oikeus tulkitsi teoksen lainvastaista käyttämistä lain tarkoituksen hengessä ottamalla huomioon säädöskokonaisuuden, jonka osa tulkittavana oleva säännös on:

”Tekijänoikeuslain 57 §:n 1 momentin sanamuodosta ei tarkemmin ilmene, mitä teoksen lainvastaisella käyttämisellä tarkoitetaan. Lain esitöistäkään ei ole saatavissa tältä osin johtoa. Verrattaessa mainitun 57 §:n 1 ja 2 momentin säännöksiä 3 momenttiin on perusteltua katsoa, että 1 momentissa tarkoitetaan teoksen lainvastaisella käyttämisellä sellaista menettelyä, jolla loukataan lain 2 §:ssä tarkoitettuja tekijän oikeuksia. Lainvastaista käyttämistä on siten luvaton kappaleiden valmistaminen teoksesta ja sen saattaminen yleisön saataviin muun muassa tarjoamalla myytäväksi tai levittämällä sitä muutoin julkisesti yleisön keskuuteen. Lain tarkoitus on, että myös tuottajan oikeudet määräytyvät mainitun 2 §:n mukaisesti (HE 287/1994 s. 78-79).”³¹

Korkein oikeus päätyi siis niin ikään tavoitteellis-systeemisen tulkinnan avulla ratkaisuun, että jo luvattomasti kopioitujen CD-levyjen pitäminen kaupan oli teoksen lainvastaista käyttämistä.

Kolmannessa esimerkissämme KKO 2015:88 on ollut kysymys liiketoimintakieltoon määräämisestä. Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n (1220/1997) 1 momentin 2 kohdan mukaan kielto voitiin määrätä vain sellaisen rikollisen menettelyn perusteella, ”jota ei voida pitää vähäisenä”. Korkeimman oikeuden tulkittavaksi tuli, miten vähäisyyttä käsiteltävänä olevassa asiassa arvioidaan. Korkein oikeus tukeutui tulkinnassaan lain esitöihin seuraavasti:

”Liiketoimintakieltoihin muuttamista koskevan hallituksen esityksen (HE 198/1996 vp s. 16–17) mukaan vähäisyyttä arvioidaan *ensisijaisesti menettelystä säädetyn rangaistuksen perusteella*. Rikollista menettelyä voidaan yleensä pitää lain kannalta vähäisenä, jos rikoksesta säädetty rangaistus on sakkorangaistus tai vankeutta enin-

31. Kursivoinnit kirjoittajien.

tään kuusi kuukautta. Rikollista menettelyä ei sitä vastoin voida pitää vähäisenä, jos rikoksesta voi seurata vankeutta yli kaksi vuotta. *Arviota ei tule tehdä yksinomaan rikoksesta säädetyn rangaistuksen perusteella, vaan huomioon tulee ottaa rikoksen ilmenemismuoto ja menettelyn laajuus.*”

Tässä tapauksessa törkeästä petoksesta säädetty ankarin rangaistus oli neljä vuotta vankeutta. Lisäksi henkilön menettely oli jatkunut useita vuosia, ja siitä oli aiheutunut huomattavaa vahinkoa asianomistajalle. Henkilön rikollista menettelyä ei siten voitu pitää vähäisenä. Vähäisyyden arviointiin vaikutti rikoksesta säädetyn rangaistuksen lisäksi myös hallituksen esityksen mukaisesti rikoksen ilmenemismuoto ja menettelyn laajuus, joilla oli merkitystä arvioitaessa toiminnan vahingollisuutta. Korkein oikeus tulkitsi, että: ”[a]siassa on siten kysymys siitä, onko A:n toimintaa kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena. *Harkittaessa tätä on aluksi otettava huomioon liiketoimintakieltolain 1 §:n mukainen lain tarkoitus. Se on sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estäminen sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitäminen. Liiketoimintakieltolain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 198/1996 vp s. 16–17) on todettu, että vahingollisuuden arviointi edellyttää kokonaisharkintaa, jossa otetaan huomioon paitsi 3 §:n 1 momentin 1 tai 2 kohdassa tarkoitetut laiminlyönnit tai menettelyt myös se, kuinka asianmukaisesti liiketoimintaa on muuten harjoitettu.*”³²

Korkein oikeus ankkuroi tulkintaratkaisunsa liiketoimintalain tavoitesäännökseen (lain 1 §) seuraavasti: ”Liiketoimintakiellon ei ole [– –] osoitettu olevan tarpeen sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi *liiketoimintakieltolain 1 §:ssä tarkoitetulla tavalla.* A:n menettelyn ei ole väitettykään vaarantaneen lain 1 §:ssä mainittua liiketoimintaan kohdistuvaa luottamusta. *Asiassa ei näin ollen ole liiketoimintakieltolain 1 §:ssä säädettyä kiellon tarkoitusta vastaavia perusteita liiketoimintakieltoon määräämiselle.*”³³

Edellä mainitussa ratkaisussa korkein oikeus on siis tulkinnut ennen kaikkea säännöksen yleistä tavoitetta eli sitä, onko liiketoimintakieltoon määrääminen tarpeen sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi. Säännöksen luonne huomioon ottaen asian arvioiminen edellytti tavoitteellisen tulkinnan lisäksi seuraamusharkintaa³⁴ ja reaalisten argumenttien huomioon ottamista.

Esimerkkitapaukset osoittavat havainnollisesti ensinnäkin kansallisen lainsäädännön esitöiden sisältämien tavoitteiden konkreettisuuden ja toisaalta sen, miten lain tarkoituksen mukaisessa tulkinnassa on lopulta usein kysymys kie-

32. KKO 2015:88, kohdat 31–32 (kursivoinnit kirjoittajien).

33. Ibid., kohta 35 (kursivoinnit kirjoittajien).

34. Ks. esim. myös KKO 2015:25, kohdat 18–19.

lollisen ja systeemisen tulkinnan sekä eräänlaisen seuraamusharkinnan yhdistelmästä ja siten ”liukumista” erilaisten tulkintamallien välillä.³⁵

4. Euroopan ihmisoikeussopimuksen tavoitteellinen tulkinta

4.1. Meta-teleologia ja *as far as possible* -tulkintamalli

Ihmisoikeussopimuksen tulkinnan lähtökohtana on valtiosopimus oikeutta koskeva Wienin yleissopimuksen (SopS 32 ja 33/1980) 31(1) artikla, jonka mukaan sopimusta on tulkittava ”sen tavoitteiden ja päämäärän valossa”. Päämäärälähtöisen tulkinnan lisäksi Wienin yleissopimuksessa tunnustetaan tulkinnan lähtökohdiksi myös perinteiset sanamuodon mukainen tulkinta ja esitöiden (*travaux préparatoires*) asemaa korostava tulkinta. Ihmisoikeustuomioistuimien on tunnetusti kuitenkin jättänyt oikeuskäytännössään nämä perinteiset tulkintamenetelmät sivuun ja keskittynyt niiden sijaan tavoitteelliseen (meta-teleologiseen), dynaamiseen ja konsensusta painottavaan tulkintaan. EIS:n keskeinen tavoite on suojella ihmisoikeuksia ja tästä seuraa muun muassa, että sopimuksessa turvattujen oikeuksien täytyy olla tehokkaita ja käytännöllisiä.³⁶ Tehokkuusperiaatteen lisäksi päämäärälähtöinen tulkinta on läheisessä yhteydessä EIT:n luomiin muihin tulkintaoppeihin, kuten autonomisen tulkinnan periaatteeseen ja dynaamis-evoluutiiviseen tulkintaan, joiden myötä säännöksen sanamuodosta voidaan irtaantua jo varsin kauaksi päämäärien tehokasta toteutumista tavoiteltaessa. Päämäärälähtöinen tulkinta on ollut ratkaisevassa roolissa esimerkiksi niissä ratkaisuissa, joissa EIS:n säännösten on tulkittu sisältävän positiivisia toimintavelvoitteita ja sosiaalisia oikeuksia.

EIS:n keskeinen tavoite on ensisilmäyksellä yksinkertainen ja selkeä: jokaisen ihmisen perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen.³⁷ Toisaalta EIS:n tavoitteena ja päämääränä on nähty myös demokraattisen yhteiskunnan puolustaminen ja ylläpitäminen.³⁸ Sopimuksen taustalla onkin useita erilaisia ja erisuuntiin vetäviä

35. Ks. Maija Aalto-Heinilän kirjoitus Voiko oikeuslähteiden tulkinta olla objektiivista? tässä Lakimies-lehden numerossa.

36. Ks. esim. Soering v. Yhdistynyt Kuningaskunta (7.7.1989), kohta 87; Gerards 2014, s. 16, 39.

37. Ks. esim. Senden 2011, s. 58, 217; David Harris – Michael O’Boyle – Ed Bates – Carla Buckley (eds), Harris, O’Boyle – Warbrick: Law of the European Convention on human rights. Oxford University Press 2014, s. 7–8; Jean-Paul Costa, On the Legitimacy of the European Court of Human Rights. European Constitutional Law Review 7 2011, s. 173–182, 177: “On any reading of the text of the Convention it is plain that its underlying object and purpose is to protect human beings – their existence, their integrity, their dignity, their liberty and their autonomy.”

38. Ks. esim. Ulf Linderfalk – Aleksander Peczenik – Frederick Schauer, On the Interpretation of Treaties: The Modern International Law as Expressed in the 1969 Vienna Convention on the

tavoitteita, kuten esimerkiksi valtion suvereenisuus, kansallisten traditioiden arvostus, ihmisarvon kunnioittaminen, demokratia- ja oikeusvaltioperiaate sekä yhdenvertaisuus ja yhdenmukaisuus. Järjestelmätason päämäärien lisäksi tavoitteellinen tulkinta voi edellyttää myös yksittäisten artiklojen sisältämien sopimusmääräysten tavoitteiden arvioimista.³⁹ Myös kansainvälisen sopimuksen primääriä tavoitetta määriteltäessä on olennaista arvioida, mitkä ovat olleet syyt sääntelyn luomiselle.⁴⁰ Ihmisoikeussopimusten kuvataan usein perustuvan moraalisiin velvollisuuksiin, jotka ovat olleet olemassa jo ennen sopimusta. EIS:n perimmäisten tavoitteiden etsimistä onkin pidetty siinä mielessä turhana, että ihmisoikeudet ovat päämäärä jo itsessään.⁴¹

EIS:n primääriin tavoitteen, ihmisoikeuksien turvaamisen, voidaan luonnehtia olevan oikeudellinen, poliittinen ja moraalinen tavoite.⁴² EIT on tosiasiallisesti toteuttanut tätä perimmäistä päämääräänsä toisaalta konkreettisilla ihmisoikeussopimusta koskevilla tulkintaperiaatteilla (dynaamisuus, tehokkuus) mutta myös esimerkiksi nostamalla ihmisoikeuksien yleisiä standardeja ja laajentamalla ihmisoikeuksien soveltamisalaa sopimusvaltioissa.⁴³

Euroopan neuvoston ihmisoikeusjärjestelmä perustuu kokonaisuudessaan siihen, että EIT on viimeinen keino sopimusmääräysten toteuttamisessa. Ensimmäisessä EIS:n määräykset tulee toteuttaa kansallisella tasolla eli sopimusvaltioissa. EIS:n tavoitteet voivat toteutua ainoastaan, jos sopimusvaltiot sitoutuvat noudattamaan sopimusta kansallisella tasolla. Huomioon ottaen ihmisoikeussopimuksen päämäärälähtöinen tulkinta edellyttää *as far as possible* -tulkintamethodin ja *res interpretata* periaatteen omaksumista lainsoveltamisessa kansallisella tasolla.⁴⁴

Law of Treaties. Springer 2007, s. 206: “[– –] the object and purpose of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is to defend and uphold the ideal of a democratic society.”

39. Ks. esim. Witold v. Puola (4.4.2000), kohta 61; Cruz Varasym v. Ruotsi (20.3.1991), kohta 99; Soering v. Yhdistynyt Kuningaskunta (7.7.1989), kohta 88.

40. Gerards 2014, s. 37, 42–44; Gerards 2019, s. 61–67; Linderfalk – Peczenik – Schauer 2007, s. 206–207.

41. George Letsas, Strasbourgin tulkintaperiaate: Lessons for the International Lawyer. 21 European Journal of International Law 2010, s. 509–541, 540.

42. Ks. ihmisoikeuksien luokittelamisesta sekä oikeudellisiksi että poliittisiksi tavoitteiksi Aharon Barak, Purposive Interpretation in Law. Princeton University Press 2005, s. 165.

43. Ks. esim. Rantsev v. Kypros ja Venäjä (7.1.2010), kohta 197: “[– –] although the primary purpose of the Convention system is to provide individual relief, its mission is also to determine issues on public-policy grounds in the common interest, thereby raising the general standards of protection of human rights and extending human rights jurisprudence throughout the community of the Contracting States.”

44. EIT:n ratkaisujen tulkintavaikutuksesta kansalliseen oikeuteen (*res interpretata*) ks. tarkemmin esim. Oddný Mjöll Arnardóttir, Res Interpretata, Erga Omnes Effect and the Role of the Margin of Appreciation in Giving Domestic Effect to the Judgments of the European Court of Human Rights. European Journal of International Law 28 2017, s. 819–843.

As far as possible -tulkinnan mukaan kansalliset tuomioistuimet ovat velvollisia soveltamaan kansallisia säännöksiä tavalla, joka on ”mahdollisimman pitkälle” yhdenmukainen EIS:n kanssa.⁴⁵ Kansallisen lain tulkintaa koskevassa suomalaisessa keskustelussa ei kuitenkaan ole varsinaisesti tavattu puhua näissä yhteyksissä tavoitteellisesta tulkinnasta. Varsin tavanomaista on ollut sen sijaan puhua ihmisoikeussopimuksen käyttämisestä tulkinnan apuvälineenä⁴⁶, EIS:n vahvasta tulkintavaikutuksesta ja lainsäädäntöä täydentävistä vaikutuksista⁴⁷ sekä tietenkin ihmisoikeusystävällisestä tulkinnasta.⁴⁸

As far as possible -metodi on varsin tulkinnanvarainen sisällöltään: mitä ”mahdollisimman pitkälle” tarkalleen ottaen yksittäisessä ratkaisutilanteessa tarkoittaa? Periaate jättää tuomarille tietyn määrän harkintaa, koska se sisältää ajatuksen myös tulkinnan rajoista. Tarkoittaako se, että tulkittavissa olevista vaihtoehdoista on valittava se, joka on EIS:n kanssa yhdenmukainen, kunhan valittu tulkinta ei ole vastoin lain sanamuotoa (*contra legem*)?⁴⁹ Radikaaleimmissa kannanotoissa sen on katsottu tarkoittavan tarvittaessa myös *contra legem* tulkintaa.⁵⁰ Eräänlaisena rajana on kuitenkin pidetty sitä, ettei yhdenmukainen tulkinta voi ylittää sitä, mitä lain säännöksen voidaan kohtuudella tulkita tarkoittavan.⁵¹ Tällöin ei enää operoitaisi *as far as possible* -tulkinnan keinoin, vaan sen sijaan olisi arvioitava Suomen perustuslain (731/1999) 106 §:ssä säädettyä mahdollisuutta jättää laki soveltamatta. Varsin yleinen näkemys on, että kansallisen tuomarin liikkumavaraa rajoittaa parlamentin ensisijaisuus. Tuomarin on siis tulkittava kansallista säännöstä yhdenmukaisesti EIS:n kanssa, mutta ainoastaan lainsoveltamisen mahdollistamissa rajoissa.⁵²

45. Carl Lebeck, Report on Scandinavian Countries, s. 391–440 teoksessa Giuseppe Martinico – Oreste Pollicino (eds), *The National Judicial Treatment of the ECHR and EU Laws*. Europa Law Publishing 2010, s. 418.

46. Matti Pellonpää – Monica Gullans – Pasi Pölönen – Antti Tapanila, *Euroopan ihmisoikeussopimus*. Alma Talent 2018, s. 70.

47. Pauliine Koskelo, Perusoikeusjärjestelmän ongelmakohtia kansallisen lainkäyttäjän kannalta, s. 95–123 teoksessa Heinonen – Lavapuro 2012, s. 97–98.

48. Perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 2/1990 vp) hallituksen esityksestä eduskunnalle ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä, s. 3; Päivi Hirvelä – Satu Heikkilä, *Ihmisoikeudet – käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. Alma Talent 2017, s. 6–7.

49. Ks. esim. Richard Clayton, *The limits of what’s “possible”: statutory construction under the Human Rights Act*. *European Human Rights Law Review* 2002, s. 559–566, 565–566.

50. Lebeck 2010, s. 418.

51. *Ibid.*, s. 422.

52. Ks. esim. Clayton 2002, s. 564.

4.2. Tavoitteellinen tulkinta ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä

Ihmisoikeustuomioistuimen harjoittama tavoitteellinen tulkinta voi käytännössä tyydyttävä ensinnäkin pelkästään viittaukseen sopimuksen tavoitteista ja päämäärästä ilman, että näitä tavoitteita tarkemmin avataan.⁵³ Tästä toimikoon esimerkkinä EIT:n suuren jaoston ratkaisu *Martinie v. Ranska*, jossa arvioitiin siitä, kuuluiko asia ylipäänsä EIS 6(1) artiklan soveltamisalaan. Valittaja oli valtion virkamies, joka hoiti koulun kirjanpitäjän virkaa. Tuomioistuimen arvioitavana oli se klassinen kysymys, kuuluivatko julkishallinnon työntekijän oikeuksia ja velvollisuuksia koskevat kiistat EIS 6(1) artiklan alaan (oliko kiista ts. luonteeltaan ”civil”). Suuri jaosto päätyi samaan lopputulokseen jaoston tulkinnan kanssa (kiista oli luonteeltaan ”civil” EIS 6(1) artiklan tarkoittamalla tavalla), mutta tulkinnallisesti eri reittiä.⁵⁴ Kun jaosto oli painottanut kiistan yksityisoikeudellisia piirteitä, suuren jaoston mukaan tulkinnassa tuli painottaa velvollisuuksien ja vastuiden luonnetta, jotka liittyivät valittajan virkaan. Tuomioistuin viittasi sopimuksen tavoitteisiin ja päämääriin seuraavasti:

Katsottuaan, että valittajan virkaan liittyvät vastuut ja velvollisuudet eivät olleet luonteeltaan sellaisia, joihin olisi liittynyt julkisen vallan käyttöä tai valtion yleisten intressien suojelua, tuomioistuin totesi seuraavaa: ”[t]he correct approach, however, in accordance with the object and purpose of the Convention, is to adopt a restrictive interpretation of the exceptions to safeguards afforded by Article 6 § 1 [– –]”.⁵⁵ Suuri jaosto totesi myös valittajan viran luonteeseen viitaten, että kiista kuului EIS 6(1) artiklan soveltamisalaan.

EIT:n perustelut jättävät tyystin epäselväksi sen, mihin tavoitteisiin ja päämääriin niissä viitataan. Oletettavasti kysymys on siitä, että sopimuksen pääasiallinen tarkoitus on suojella yksilöiden oikeuksia, joten poikkeuksia EIS 6(1) artiklan tarjoamiin suojiin on tulkittava suppeasti.

Toisinaan ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin myös sanoittaa, minkä tavoitteen pohjalta se käsillä olevaa kysymystä tulkitsee.⁵⁶ Suuren jaoston ratkaisussa *Mamatkulov ja Askarov v. Turkki* tavoitteellinen tulkinta liittyi kysymykseen, mikä oli väliaikaisen toimenpiteen rikkomisen yhteys yksilövalitusoikeuden käyttämiseen. EIT voi asettaa väliaikaisen toimenpiteen oman työjärjestyksensä perusteella. Tässä tapauksessa EIT oli määrännyt väliaikaisen toimenpiteen, jonka mukaan valittajia ei saanut karkottaa Turkista ennen kuin prosessi EIT:ssä oli päättynyt. Vastaajavaltio ei ollut kuitenkaan noudattanut määräystä ja valittajat oli karkotettu Turkista EIT:n prosessin ollessa vielä kesken. EIT:n arvioita-

53. Ks. lisää Senden 2011, s. 201–203.

54. *Martinie v. Ranska* (12.4.2006, suuri jaosto), kohta 30.

55. *Ibid.* (kursivointi kirjoittajien).

56. Ks. myös Senden 2011, s. 203–205.

vaksi tuli, kuinka sitova väliaikainen toimenpide oli ja vaikuttiko sen rikkominen EIS 34 artiklassa turvattuun jokaisen oikeuteen käyttää yksilövalitusta. Ihmisoikeustuomioistuin käytti tavoitteellista tulkintaa primääriässä prosessuaalisessa kysymyksessä arvioidessaan oikeutta yksilövalitukseen:

*”[t]he object and purpose of the Convention as an instrument for the protection of individual human beings require that its provisions be interpreted and applied so as to make its safeguards practical and effective, as part of the system of individual applications.”*⁵⁷ EIT korosti tehokkuusperiaatetta kahdella tapaa: yhtäältä jokaisella täytyy olla tehokas oikeus tehdä yksilövalitus EIT:hen, ja toisaalta sopimuksen aineelliset oikeudet täytyy turvata tehokkaasti. Tehokas yksilövalitus palvelee myös aineellisten oikeuksien tehokkuutta.⁵⁸ Tavoitteellinen tulkinta oli lopputuloksen kannalta ratkaisevassa asemassa: ” [t]he Court reiterates that [– –] Contracting States undertake to refrain from any act or omission that may hinder the effective exercise of an individual applicant’s right of application. A failure by a Contracting State to comply with interim measures is to be regarded as preventing the Court from effectively examining the applicant’s complaint and as hindering the effective exercise of his or her right [– –].”⁵⁹

Edellä mainitussa ratkaisussa ihmisoikeustuomioistuin on tarkentanut, että ihmisoikeussopimuksen tavoitteena on toimia välineenä, jolla yksilöitä suojellaan ja suojelun täytyy olla käytännöllistä ja tehokasta. Tavoitteellisen tulkinnan avulla ihmisoikeustuomioistuin on päätenyt siihen, että sen määräämät väliaikaiset toimet ovat vastaajavaltioita sitovia, koska muutoin sopimuksen tavoitteet suojata tehokkaasti yksilöiden oikeudet (joihin myös yksilövalitusoikeus kuuluu) eivät toteudu. Näin ollen väliaikaisen toimenpiteen noudattamatta jättäminen tarkoitti, että EIS 34 artiklassa turvattua oikeutta yksilövalituksen käyttämiseen oli rikottu.

Kolmantena esimerkkinä nostamme esiin ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun testamenttia koskevassa asiassa *Pla ja Puncernau v. Andorra*, jossa tuomioistuimen tulkintamalli oli niin ikään vahvan tavoitteellinen:⁶⁰

Asiassa oli kysymys isoäidin testamentista, jonka hän oli tehnyt vuonna 1939. Testamentintekijä oli kuollut 1949. Testamentintekijä oli määrännyt omaisuutensa pojalleen (Frances-Xavier). Lisäksi testamentissa oli määrätty, että pojan oli puolestaan jätettävä omaisuus ”laillisesta ja kanonisesta avioliitosta olleelle pojalle tai pojanpojalle”. Ellei näitä edellytyksiä täytetty, elossa olevat muut lapset ja lapsenlapset saisivat omaisuuden. Frances-Xavier oli adoptoinut vaimonsa kanssa pojan vuonna 1969 (Antoni). Vuonna 1995 Frances-Xavier oli tehnyt testamentin, jonka mukaan hänen äidiltään saamansa omaisuus menisi hänen kuollessaan pojalleen Antonille. Isoäi-

57. Mamatkulov ja Askarov v. Turkki (4.2.2005, suuri jaosto), kohta 101 (kursivoinnit kirjoittajien).

58. Ibid. kohta 108.

59. Ibid. kohta 128.

60. Pla ja Puncernau v. Andorra (13.7.2004).

diltä saatu omaisuus koostui kiinteistöstä. Frances-Xavier oli kuollut vuonna 1996. Keskeistä testamentin tulkinnassa oli, oliko testamentintekijä (isoäiti) tarkoittanut rinnastaa adoptiolapsen ”laillisesta ja kanonisesta” avioliitosta syntyneisiin lapsiin.

Vakiintuneet siviilioikeuden yleiset opit huomioon ottaen testamenttia tulkitaan testamentintekijän tahdon mukaisesti.⁶¹ Kansalliset tuomioistuimet olivat erimielisiä siitä, mikä testamentintekijän tahto oli ollut. Lopulta Andorran korkein oikeus päätyi siihen, että testamentintekijä ei ollut tarkoittanut rinnastaa adoptiolapsia laillisesta ja kanonisesta avioliitosta syntyneisiin lapsiin. Korkein oikeus perusteli tulkintaansa ennen kaikkea sillä, että adoptio ei ollut testamentin tekoaikaan vakiintunut Andorassa. Tämän vuoksi korkeimman oikeuden mukaan oli varsin epätodennäköistä, että testamentintekijä olisi tarkoittanut rinnastaa adoptiolapsen laillisesta ja kanonisesta avioliitosta syntyneisiin lapsiin.

EIT tutki asian yhdessä EIS 8 artiklan (perhe-elämän suoja) ja EIS 14 artiklan (syrjimättömyysperiaate) kanssa. EIT sanoi selvästi, että pääsääntöisesti puhtaasti yksityisoikeudelliset kiistat eivät kuuluneet sen toimivaltaan.⁶² Tämä pääsääntö ei kuitenkaan ollut ratkaiseva ja EIT jatkoi: ”[t]hat being said, in exercising the European supervision incumbent on it, *it cannot remain passive* where a national court’s interpretation of a legal act, be it a testamentary disposition, a private contract, a public document, a statutory provision or an administrative practice appears unreasonable, arbitrary or, as in the present case, *blatantly inconsistent with the prohibition of discrimination established by Article 14 and more broadly with the principles underlying the Convention* [– –]”⁶³

Edellä mainittu ihmisoikeustuomioistuimen kannanotto tarkoittaa toisin sanoen sitä, että kansallisen tuomioistuimen olisi tullut tulkita yksityisoikeudellista jälkisäädöstä ihmisoikeussopimuksessa säädetyn syrjimättömyysperiaatteen ja sopimuksen taustalla olevien periaatteiden valossa, eikä pelkästään testamentintekijän tahdon näkökulmasta. EIT:n tulkintakannanotto on sangen poikkeuksellinen sen velvoittaessa kansallisia oikeusasteita tulkitsemaan kansallista yksityisoikeudellista oikeuskysymystä siten, että tulkinta on sopusoinnussa EIS:n taustalla olevien periaatteiden kanssa.

Ihmisoikeussopimuksen tavoitteelliselle tulkinnalle on ominaista tavoitteiden moninaisuus ja vastaansanomattomuus. EIT avaa yleensä perusteluissaan, minkä yksittäisen tavoitteen perusteella tulkintaa on tehty, toisaalta tavoitteilla argumentointi voi olla luonteeltaan myös varsin symbolista. Tulkinta on objektiivista tavoitteellista tulkintaa, ja sitä ohjaavat hyvin yleisellä tasolla olevat oikeudelliseksi ja moraaliseksi luonnehdittavat järjestelmätason päämäärät. Tavoitteita

61. Ks. esim. Barak 2005, s. 307–317.

62. Pla ja Puncernau v. Andorra (13.7.2004), kohta 59.

63. Ibid. kohta 59 (kursivoinnit kirjoittajien).

on kuitenkin konkretisoitu vuosikymmenien ajan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä.

5. Unionin oikeuden tavoitteellinen tulkinta

Tavoitteellisen tulkintamallin on tehnyt laajasti tunnetuksi nimenomaan unionin tuomioistuin ja sen edeltäjä Euroopan yhteisöjen tuomioistuin.⁶⁴ Unionin tuomioistuin on tunnettu siitä, että se pyrkii hakemaan tulkintaa, joka vastaa sitä tarkoitusta, johon yhteisön ja sittemmin unionin perustamisella on pyritty. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi jo vuonna 1982 *CILFIT*-tapauksessa, että jokainen eurooppaoikeuden säännös on sijoitettava asiayhteyteensä ja sitä on tulkittava siten, että otetaan huomioon eurooppaoikeus kokonaisuudessaan, sen tavoitteet sekä sen kehitysaste tulkittavana olevan säännöksen soveltamisajankohtana.⁶⁵ Jo tästä ratkaisusta on siis luettavissa tavoitteellisen, mutta myös systeemisen tulkinnan korostaminen.

Teleologisen tulkinnan kohteena olevan lausekkeen tulkintakontekstina on edeltä ilmenevin tavoin pidetty yleensä sitä säädöskokonaisuutta, jonka osa se on. Unionin tuomioistuin on kuitenkin käyttänyt teleologista tulkintamallia laajentavasti esimerkiksi siten, että sen ratkaisukäytännössä on usein tulkittu yksittäistä lauseketta käyttäen tulkintakontekstina etupäässä unionin primaarinormeista ilmenevää tavoitteiden kokonaisuutta. Unionin tuomioistuin korostaa esimerkiksi unionin integraatiota edistäviä tavoitteita tai sisämarkkinoiden perusvapauksia, joita voidaan luonnehtia tavoiteperiaatteiksi mutta myös unionipolitiikan aloiksi. Unionin tuomioistuin ei siis ole päämäärähakuisen tulkintatendenssinsä myötä tukeutunut pelkästään tulkittavan lausekkeen sanamuotoon ja kielelliseen tulkintaan, lausekkeen lainsäädäntöhistoriaan tai edes sen systeemiseen kontekstiin osana laajempaa säädöskokonaisuutta, vaan se on saattanut – joskus myös säännöksen sanamuodosta riippumatta – omaksua tulkinnan, joka parhaiten vastaa sitä, miksi koko Euroopan unioni on perustettu ja mihin sillä pyritään. Näiden

64. Ks. esim. Joxerramon Bengoetxea, *The Legal Reasoning of the European Court of Justice*. Clarendon Press 1993; Joxerramon Bengoetxea, *The Scope of Discretion, Coherence and Citizenship*, s. 48–74 teoksessa Wiklund Ola (ed), *Judicial Discretion in European Perspective*. Kluwer Law International 2003, s. 63–67 ja samassa teoksessa Thijmen Koopmans, *Methods of Interpretation*, s. 75–83; Tuomas Ojanen, *European Way – The Structure of National Court Obligation under EC law*. Helsingin yliopisto 1998, s. 30–42 ja Juha Raitio, *The Principle of Legal Certainty in EC Law*. Kluwer Academic Publishers 2003, s. 306–311.

65. Asia 283/81 Srl *CILFIT* ja Lanificio di Gavardo SpA vastaan Ministero della sanità, ECLI:EU:C:1982:335, kohta 20.

materiaalisten tavoitteiden rinnalle on nostettu teleologista tulkintaa yhtä lailla keskeisesti ohjaavat periaatteet kuten etusija-, lojaliteetti- ja tehokkuusperiaate.⁶⁶

Samoin kuin ihmisoikeusjärjestelmän myös unionin oikeuden tavoitteet voivat toteutua ainoastaan, jos jäsenvaltiot sitoutuvat niitä noudattamaan. Myös unionin oikeutta tulkitaan tavoitteellisesti kahdella eri tasolla: unionin ja jäsenvaltioiden tuomioistuimissa. Tämä ja unionioikeudellisen lainsäädännön luonne huomioon ottaen eurooppaoikeudessa on ollut tarve kehittää materiaalisten päämäärien saavuttamiseksi opit EU-oikeuden valtiosisäisistä oikeusvaikutuksista. Teleologiseen tulkintamalliin onkin tässä tarkoituksessa liitetty tiiviisti sellaiset tulkintamallit kuin välitön oikeusvaikutus ja tulkintavaikutus.

Yhteisöjen tuomioistuin on jo vuonna 1963 maamerkiksi muodostuneessa *Van Gend en Loos* -tapauksessa sallinut yksityisen kanneoikeuden eurooppaoikeudellisella perusteella ilman kielellisen tulkinnan tukea.⁶⁷ Kysymys oli tilanteesta, jossa yhteismarkkinoihin liittyvän keskeisen päämäärän, tulliuunionin, saavuttaminen oli uhattuna jäsenvaltioiden uusien tullitariffisopimusten vuoksi. Edelleen vuonna 1991 *Francovich* ratkaisussaan yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että tuolloin voimassa olleen perustamissopimuksen kokonaisuudesta oli johdettavissa jäsenvaltioiden vahingonkorvausvelvollisuus yksityisille henkilöille aiheutuneesta vahingosta yhteisön oikeuden rikkomisen johdosta, vaikka perustamissopimus ei sisällä korvausvastuuta perustavaa säännöstä. Tuomioistuin perusteli ratkaisuaan viitaten yleisesti yhteisön oikeuden tehokkuuteen sekä yksilön oikeuksien tehokkaaseen oikeussuojaan.⁶⁸

Teleologinen tulkintamalli on siinä määrin vallitseva ja tavanomainen unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä, että esimerkkejä ei tarvitse hakea. Nostamme tässä yhteydessä hyvin tiivistetyssä muodossa esiin kolmen tuoreehkon ratkaisun perustelut siltä osin kuin on tarpeen tulkintamallin havainnollistamiseksi. Unionin tuomioistuin on käyttänyt teleologista tulkintamallia esimerkki-ratkaisuissa seuraavasti:⁶⁹

”Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan unionin oikeuden säännöksen tai määräyksen tulkitsemisessa on – otettava huomioon *paitsi sen sanamuoto myös asiayhteys ja sillä säännöstöllä tavoitellut päämäärät, jonka osa säännös tai määräys on*⁷⁰. Tästä on muistutettava, että *EY:n perustamissopimuksen ja sittemmin EUT-sopimuksen laatijoiden tarkoituksena on ollut varmistaa, että EKP ja EKPJ voivat hoitaa riippumattomasti*

66. Ks. esim. Xavier Groussot, *General Principles of Community Law*. Europa Law Publishing 2006.

67. C-26/62 NV Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen, ECLI:EU:C:1963:1.

68. C-6/90 ja C-9/90 Andrea Francovich ja Danila Bonifaci ym. vastaan Italian tasavalta, ECLI:EU:C:1991:428. Ks. esim. Juha Raitio, Euroopan unionin oikeus. Talentum Pro 2016, s. 188 ja Juha Raitio – Tomi Tuominen, Euroopan unionin oikeus. Alma Talent 2020, s. 194–196.

69. Kaikki kursivoinnit kirjoittajien.

70. Näiltä osin viittauksia aiempaan ratkaisukäytäntöön.

niille annettuja tehtäviä. Tämä pyrkimys ilmenee ensisijaisesti SEUT 130 artiklasta [- -]. [- -] Mainituilla määräyksillä pyritään – olennaisilta osiltaan suojaamaan EKPJ:ää kaikilta poliittisilta paineilta, jotta se voisi tehokkaasti pyrkiä tehtävillään osoitettuihin tavoitteisiin käyttämällä riippumattomasti niitä nimenomaisia toimivaltuuksia, jotka sillä tässä tarkoituksessa on [- -].⁷¹

”[- -] tällaisella lainsäädännöllä saatettaisiin vaikeuttaa tietyn palvelusajan omaavien kansallisten virkamiesten ottamista unionin toimielinten palvelukseen. [Yhteisöjen tuomioistuimen⁷²] tuomiossa tuotiin – esiin se, että tällainen lainsäädäntö on omiaan tekemään työskentelystä jossain tällaisessa toimielimessä vähemmän houkuttelevaa siinä mielessä, että kun työntekijä, joka on aiemmin kuulunut kansalliseen eläkejärjestelmään, hyväksyy työpaikan jossain tällaisista toimielimistä, hän saattaa menettää mahdollisuutensa tämän kansallisen järjestelmän mukaiseen vanhuusetuuteen, johon hänellä olisi ollut oikeus, jos hän ei olisi hyväksynyt tätä työpaikkaa. Tuomiossa katsottiin, ettei tällaisia seurauksia voida hyväksyä, kun otetaan huomioon, että jäsenvaltioilla on velvollisuus vilpittömään yhteistyöhön ja vilpittömään avunantoon suhteessa unioniin, mikä ilmenee EY 10 artiklassa jäsenvaltioille asetetusta velvoitteesta helpottaa unionin päämäärän toteuttamista.⁷³

”Eroavuuksien poistamisella kansallisten säännösten väliltä tupakkatuotteiden koostumuksen osalta tai kyseisten säännösten eriytymisen ehkäisemisellä esimerkiksi kieltämällä tietyt lisäaineet unionin tasolla pyritään – helpottamaan asianomaisten tuotteiden sisämarkkinoiden moitteetonta toimintaa.⁷⁴

Valitut esimerkkiratkaisut osoittavat, että päämäärät, joita tavoitteellisella tulkinalla pyritään toteuttamaan, ovat sääntelystä ja unionin yleisistä (oikeus)periaatteista ilmeneviä päämääriä (vilpittömän yhteistyön periaate tai vaikkapa ”social purpose of the Community”), mutta myös poliittisia päämääriä, kuten viimeksi mainittu esimerkki osoittaa (sisämarkkinoiden moitteeton toiminta). Päämäärät voivat kuitenkin olla – samoin kuin ihmisoikeussopimusta tulkittaessa – myös huomattavasti häilyvämpiä (”the spirit of the Treaty”, ”objectives of the Treaty”, ”the obligations undertaken under the Treaty”). Esimerkkitapaukset osoittavat toisaalta myös sen, kuinka teleologista tulkintaa on lopulta vaikea erottaa systeemisestä argumentaatiosta. Systeemisen argumentaation tavoitteena on löytää

71. C-202/18 ja C-238/18 Ilmārs Rimšēvičs ja Euroopan keskuspankki vastaan Latvian tasavalta, ECLI:EU:C:2019:139, kohdat 45–47.

72. Viittaus aiempaan ratkaisukäytäntöön.

73. C-647/13 Office national de l'emploi vastaan Marie-Rose Melchior, ECLI:EU:C:2015:54, kohta 26.

74. C-358/14 Puolan tasavalta vastaan Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto, ECLI:EU:C:2016:323, kohta 64. Ks. myös esim. C-457/17 Heiko Jonny Maniero vastaan Studienstiftung des deutschen Volkes eV, ECLI:EU:C:2018:912, kohdat 37–39 ja 44 sekä C-508/13 Viron tasavalta vastaan Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto, ECLI:EU:C:2015:403, kohta 53.

tietyn säädöskokonaisuuden säännöksille yhteensopiva tulkinta. Jos ja kun näillä säädöksillä ja säännöksillä pyritään tiettyihin tavoitteisiin, systeeminen tulkinta sisältää myös teleologista tulkintaa.⁷⁵

Konkreettisena esimerkkinä siitä, miten kirjavia tulkintoja periaatetyypiset päämäärät käytännössä mahdollistavat, toimikoon kaksi unionin tuomioistuimen vanhempaa ratkaisua. Yhdessä maamerkkiratkaisussaan, *Dassonville*-tapauksessa⁷⁶, tuomioistuimien oli unionin vapaan liikkuvuuden päämääriä tavoitellessaan huolestunut jäsenvaltioiden kauppaa koskevasta ”sääntelystä” (rules). Muutamaa vuotta myöhemmin tuomioistuimien kuitenkin puhui samaa päämääriä tavoitellessaan jäsenvaltioiden vapaata kauppaa haittaavista ”toimenpiteistä” (measures)⁷⁷. Jälkimmäinen käsite on käsitteeseen ”sääntely” verrattuna huomattavan käytännöllinen ja monimerkityksinen. Toisin kuin sääntely, se kattaa myös yksityisten tahojen toimet.⁷⁸

Teleologinen tulkinta on eräänlainen unionin tuomioistuimen tuotemerkki ja sitä käytetään taajaan niin julkisiasiain ratkaisuehdotuksissa kuin tuomioissakin. Unionin tuomioistuimen teleologinen tulkinta ei ole subjektiivista tavoitteellista tulkintaa, ja sitä tuskin pidettäisiin edes sopivana. Kysymys on nimenomaan objektiivisesta tavoitteellisesta tulkinnasta, joka on saanut oikeuskäytännössä varsin liberaalin muodon.

6. Tavoitteellisten tulkintamallien vertailua – mikä muuttuu?

Vaikka tavoitteellinen tulkinta määritellään jossain määrin eri tavalla edellä esitellyissä kolmessa tulkintatilanteessa, eroavaisuudet ovat kuitenkin määritelmätasolla pieniä. Eroavaisuudet tulevat sen sijaan esiin vasta tutkittaessa tarkemmin sovellettavan oikeuden luonnetta ja vakiintuneita tulkintakäytäntöjä.

Kansallista lainsäädäntöä tavoitteellisesti tulkittaessa tulkitsija operoi tavannoaisesti lain esitöiden varassa. Yksin hallituksen esityksen ja muiden lainvalmistelutöiden oikeuslähdeopillinen asema on siinä määrin vahva, että tulkitsijat

75. Ks. myös Giulio Itzcovich, *The European Court of Justice*, s. 277–322 teoksessa András Jakab – Arthur Dyevre – Giulio Itzcovich (eds), *Comparative Constitutional Reasoning*. Cambridge University Press 2017, s. 299–300.

76. *Asia 8/74 Procureur du Roi v. Benoît ja Gustave Dassonville*, ECLI:EU:C:1974:82, kohta 5.

77. Ks. *Asia 82/77 Alankomaiden kuningaskunnan Openbaar Ministerie vastaan Jacobus Philippus van Tiggele*, ECLI:EU:C:1978:10, kohta 12.

78. Ks. Gareth Davis, *Tough Love in the Internal Market*, s. 15–31 teoksessa Fabian Amtenbrink – Gareth Davies – Dimitry Kochenov – Justin Lindeboom (eds), *The Internal Market and the Future of European Integration: Essays in Honour of Laurence W. Gormley*. Cambridge University Press 2019, s. 17.

ovat lähtökohtaisesti varsin sidottuja tähän tavoitteellisen tulkinnan muotoon. Kansallisen lainsäädännön tavoitteelliseen tulkintaan liittyy näin ollen omaleimainen institutionaalinen ulottuvuutensa. Ihmisoikeussopimukseen ei liity sellaisia lainvalmistelutöitä, joita voitaisiin hyödyntää tavoitteellisessa tulkinnassa⁷⁹ ja unionin oikeudessa ”lain esitöihin” eli lähinnä säädösten johdantoihin sisältyvät kannanotot ovat nekin lähinnä periaatetasoisia. Kansallisperäiselle lainsäädännölle on ominaista se, että vaikka myös se sisältää joustavia ja periaatetyyppisiä säännöksiä, se on erityisesti ihmisoikeussopimuksen mutta myös unionin oikeuden säännöksiin verrattuna varsin tarkkarajaista.

Kansallista lainsäädäntöä tavoitteellisesti tulkittaessa on tavanomaista, ettei tavoiteltavan päämäärän määrittelemine ole lähtökohtaisesti ongelmallista. Lain tarkoitus ilmaistaan yleensä lain ensimmäisissä pykälissä olevissa tavoitesäännöksissä⁸⁰ ja se tarkentuu edelleen hallituksen esityksen perusteluissa.

Lakiteksti ja esitöiden teksti eivät keskeisiltä tulkintaa edellyttäviltä ilmaisuiltaan ratkaisevasti poikkea toisistaan. Kielellisesti on toisin sanoen kysymys joko luonteeltaan samanlaisista tai vähintäänkin samantyyppisistä teksteistä. Tästä seuraa, että niiden tulkintakaan ei menetelmällisesti juuri poikkea toisistaan. Tavoitteellinen tulkinta edellyttää säännösten ja esitöiden ”yhdessä lukemista”, ja yksin kielellisellä tulkinnalla on mahdollista päästä aina johtopäätökseen saakka. Esityölausuma voi olla jopa siinä määrin yksityiskohtainen, että säännöksen sanamuodon joutaessa esitöistä löytyy tulkinnalliseen ongelmaan suora vastaus. Joskus hallituksen esityksen yksityiskohtaiset perustelut voivat olla jopa niin yksityiskohtaisia ja konkreettisia, että ne muistuttavat tässä suhteessa lakeja alemman asteisia määräyksiä. Esityölausumien ollessa yksityiskohtaisia niille on mahdollista antaa nimenomaan kielellisen tulkinnan avulla semanttisia merkitysvaihtoehtoja, joista puolestaan on mahdollista edetä yksittäisessä asiassa oikeudellisesti mahdollisiin vaihtoehtoihin.

Ihmisoikeussopimusta tulkitaan tavoitteellisesti kahdella eri tasolla: ihmis-oikeustuomioistuimessa ja kansallisissa tuomioistuimissa. Tämä vaikuttaa josain määrin myös tulkintamalleihin, vaikka sekä ihmisoikeustuomioistuin että kansalliset tuomioistuimet ovat luonnollisesti sidottuja samoihin päämääriin. Tavoitteellisen tulkinnan perusedellytys on, että tulkinnalla tavoiteltavat päämäärät ovat soveltajalla tiedossa. Ihmisoikeussopimuksen päämääränä on edellä kuvatuin tavoin ennen kaikkea jokaisen ihmisen ihmisoikeuksien turvaaminen. Tämän ohella sopimuksen päämääränä on pidetty demokraattisen yhteiskunnan puolustamista ja ylläpitämistä, valtion suvereeniutta, kansallisten traditioiden arvostusta, ihmisarvon kunnioittamista, demokratia- ja oikeusvaltioperiaatetta

79. Ihmisoikeussopimuksen ja ensimmäisen lisäpöytäkirjan esityöt on koottu kahdeksanosaiseen teokseen *Collected Edition of the "Travaux Préparatoires"*. Uusista pöytäkirjoista laaditaan selitysmuistiot (*Explanatory Reports*).

80. Ks. esim. KKO 2015:88.

sekä yhdenvertaisuutta. Päämääriä on siis paljon ja ne voivat yksittäisissä soveltamistilanteissa johtaa keskenään ristiriitaisiin tavoitteisiin. Sen lisäksi, että päämääriä on lukumääräisesti paljon, niiden voidaan luonnehtia perustuvan institutionaalisten rakenteiden sijaan erilaisiin moraalisiin velvollisuuksiin.

Toisin kuin lain esitöihin nojautuvassa tulkinnassa, ihmisoikeussopimuksen tulkitsijan on ennen varsinaista tavoitteellista tulkintaa vastattava siihen kysymykseen, mikä on se päämäärä, jota tavoitellaan. Teleologisen tulkinnan oikeuttamista pohdittaessa on pidetty selvänä, että tuomarin täytyy avoimesti ja yksiselitteisesti osoittaa myös tavoitteellisen tulkinnan tavoitteet.⁸¹ Edellä esitellemäämme ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisua *Martinie v. Ranska* ei siis voida pitää tässä suhteessa esimerkillisenä päämäärien jäädessä kokonaan avoimeksi.

Tavoiteltavia päämääriä määriteltäessä ja valittaessa tulkitsija ei vastaa kysymykseen, mikä merkitysisältö jollekin ilmaukselle on annettava, vaan sen sijaan kysymys kuuluu, mikä on kyseessä olevan säännöksen ja viimesijassa oikeusjärjestelmän päämäärä. Tähän kysymykseen vastaaminen edellyttää systeemistä tulkintaa, jossa huomioidaan kyseisen sääntelyn ja oikeusjärjestelmän tavoitteet, politiikat, periaatteet ja arvot.⁸² Tavoitteellinen tulkinta astuu kuvaan vasta päämäärän tultua määritellyksi. Jos päämääränä on ”ihmisoikeuksien turvaaminen” ja sovellettava säännös on muotoa ”Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa [– –]” (EIS 6(1) art.), historiallis-eksegeettinen tulkintamalli, jossa arvioidaan kielellistä ilmaisua suhteessa tavoiteltaviin päämääriin, johtaa tulkitsijan umpikujaan. Ihmisoikeuksien turvaaminen on päämääränä toisin sanoen niin yleinen ja itsestään selvä, että siitä ei ole konkreettista hyötyä yksittäisen säännöksen sisällön täsmentämisessä. Tulkinta edellyttää tarkempia tavoitteita ja siten myös muiden tulkintamenetelmien hyödyntämistä.

Ihmisoikeussopimuksen tavoitteellisessa tulkinnassa ratkaisevassa asemassa onkin ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Meta-teleologiselle tulkinnalle on tarve lähinnä silloin, kun kysymyksessä olevaan ongelmaan ei ole ihmisoikeustuomioistuimen vakiintunutta oikeuskäytäntöä. Meta-teleologinen tulkinta edellyttää eksegeesin sijaan punnintaa (”weighing and balancing”⁸³).

81. Neil MacCormick – Robert S. Summers, Interpretation and Justification, s. 511–544 teoksessa Neil MacCormick – Robert S. Summers (eds), *Interpreting Statutes: A Comparative Study*. Dartmouth 1991, s. 528–529; Eveline T. Feteris, *The Rational Reconstruction of Argumentation Referring to Consequences and Purposes in the Application of Legal Rules: A Pragmatic-Dialectical Perspective*. *Argumentation* vol. 19 2005, s. 459–470, 463–465.

82. Ks. myös Feteris 2005, s. 463.

83. Sajaman näkemyksen mukaan perinteisen tulkinnan ja systematisoinnin rattaisiin ei tosin tarvitsisi lisätä ”kolmanneksi pyöräksi punnintaa”, koska se sisältyy välttämättä kaikkeen järkevään tulkintaan ja systematisointiin. Ks. Seppo Sajama, Raimo Siltalan prejudikaattiteoria, s. 197–218 teoksessa Esa Kolehmainen (toim.), *Oikeus ja kritiikki I*. *Forum Juris* 2009, s. 217.

Tämän tyyppistä punnintaa ohjaa primääristi suhteellisuusperiaate, ja tulkitsijan tulee määrittää, millaiset punnintakriteerit ovat säännöksen sisältö huomioon ottaen keskeisiä ja toisaalta, mitkä ovat ne kilpailevat päämäärät, jotka tulevat arvioitavaksi.⁸⁴

Meta-teleologialla voi olla käytännössä merkitystä myös kansallisessa tuomioistuimessa, mikäli kansallinen tuomioistuin syystä tai toisesta suhtautuu kriittisesti ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön. Kansalliset korkeimmat oikeudet ja valtiosääntötuomioistuimet ovat viime aikoina korostaneet myös oman perusoikeudellisen traditionsa merkitystä ihmisoikeussopimuksen tulkinnassa, joka voi tarkoittaa EIT:n oikeuskäytännön tulkinnallisen merkityksen kutustumista.⁸⁵ Kansallisten tuomioistuinten mahdollisuutta kyseenalaistaa ja olla myös perustellusta syystä noudattamatta ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytäntöä on pidetty sinänsä tärkeänä osana sopimusjärjestelmää, ja sen on katsottu hyödyntävän myös ihmisoikeustuomioistuinta.⁸⁶

Kansallisilta oikeusasteilta ei kuitenkaan ole edellytetty varsinaista sopimuksen taustalla oleviin päämääriin perustuvaa meta-teleologista tulkintaa, vaan ihmisoikeussopimuksen tavoitteellinen tulkinta on käytännössä voitu perustaa ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön.⁸⁷ Ihmisoikeustuomioistuin on tuonut tämän selvästi esille ratkaisuisaan *Opuz v. Turkki* katsoessaan, että kansallista oikeuskysymystä ratkaistaessa sopimusvaltion tulee ottaa riittävällä tavalla huomioon relevantti EIT:n oikeuskäytäntö ja sieltä johdettavat periaatteet.⁸⁸

84. Ks. myös Eveline T. Feteris, *The Rational Reconstruction of Weighing and Balancing on the Basis of Teleological-Evaluative Considerations in the Justification of Judicial Decisions*. *Ratio Juris* vol. 21 no. 4 2008, s. 481–495, 487.

85. Basak Çali, *From flexible to variable standards of judicial review: the responsible domestic courts doctrine at the European Court of Human Rights*, s. 144–160 teoksessa Oddný Mjöll Arnardóttir – Antoine Buyse (eds), *Shifting Centres of Gravity of Human Rights Protection: Rethinking Relations between the ECHR, EU and National Legal Orders*. Routledge 2016, s. 144. Suomalaisittain EIT:n oikeuskäytännön kyseenalaistamiseen on suhtauduttu pidättyvästi. EIS:n ratifioimisen yhteydessä perustuslakivaliokunta korosti EIT:n oikeuskäytännön huomioimista EIS:n tulkinnassa. Lisäksi perustuslakivaliokunta painotti, että perusteltavista olevista tulkintavaihtoehdoista olisi omaksuttava sellainen, joka parhaiten edistää EIS:n määräysten toteutumista. Ks. PeVL 2/1990, s. 3.

86. Kansalliset tuomioistuimet ovat voineet vedota esimerkiksi siihen, että EIT ei ole ymmärtänyt oikein joitain kansallisen järjestelmän ominaispiirteitä tai että EIT:n ratkaisukäytännössä luomat tulkintalinjat eivät ole olleet tarpeeksi selvät. Ks. esim. Suomen osalta KHO 2012:75. Ks. myös Giuseppe Martinico, *National Courts and Judicial Disobedience to ECHR: A Comparative Overview*, s. 59–78 teoksessa Arnardóttir – Buyse 2016; Geir Ulfstein, *The European Court of Human Rights and national courts: a constitutional relationship?* s. 46–58 teoksessa Arnardóttir – Buyse 2016, s. 58 ja Eirik Bjorge, *National supreme courts and the development of ECHR rights*. *9 International Journal of Constitutional Law* 2011, s. 5–31; Gerards 2014, s. 32.

87. Vrt. *Pla ja Puncernau v. Andorra* (13.7.2004), kohta 59.

88. *Opuz v. Turkki* (9.6.2009), kohta 163: ”[–] the Court will consider whether the national authorities have sufficiently taken into account the principles flowing from its judgments on

Oikeuskäytännöllä operoiminen tarkoittaa oikeudellisessa tulkinnassa kuitenkin tavanomaisen kielellis-tavoitteellisen tulkinnan lisäksi analogisen tulkintamallin omaksumista (ehkä myös sen ”eurooppalaisen version” kehittämistä).

Ihmisoikeussopimuksen tavoitteellisessa tulkinnassa tarvitaan näin ollen toisaalta punnintametodia toisaalta analogian ja distinktion metodia.⁸⁹ Historiallis-eksegeettisen metodin kannattajat ovat nähneet prejudikaatin tulkinnan prosessina, jonka lopputuloksena on *ratio decidendi* löytyminen ja joka on prosessina analoginen esimerkiksi lain tulkinnan ”alkuperäisen intention” etsimisen kanssa. Tällaista lähestymistapaa voidaan jo aiemmin esittämämme tavoin kutsua psykologisoivaksi. Subjektiiivisten tahtoteorioiden voidaankin sanoa kärsineen jonkinlaisen inflaation ja ne ovat saaneet väistyä objektiivisten teorioiden tieltä. Näin on käynyt myös prejudikaattien tulkintateorioille. Prejudikaatin tulkinta voidaankin realistisemmin kuvata ratkaisun intention konstruomiseksi julkisesti havaittavissa olevien vihjeiden (kirjoitetun ratkaisun; vrt. lain esityöt) perusteella. Prejudikaattia tulkinnassaan hyödyntävän tuomarin on siis *ratio decidendi* etsinnässään tukeuduttava aiemman tuomarin ratkaisun tekstiin.⁹⁰

Eri tulkintametodit eivät siis ole toisiaan poissulkevia, vaan saman tulkintaprosessin eri vaiheissa käytettäviä työkaluja.⁹¹ Toisaalta, kaikki edellä sanottu huomioon ottaen ihmisoikeussopimuksen tavoitteellinen tulkinta *as far as possible* -periaatteen hengessä on varsin vaativa tulkinnan laji.

Unionin oikeuden teleologiseen tulkintamalliin pätee keskeisiltä osin se, mitä edellä on sanottu ihmisoikeussopimuksen tulkinnasta. Myös unionin tuomioistuimen omaksumaa tavoitteellista tulkintamallia on luonnehdittu meta-teleologiseksi⁹² ja unionin oikeuden päämääriä on konkretisoitu unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Omana kysymyksenään on kuitenkin syytä nostaa esiin unionin oikeuden päämäärien *sui generis* -luonne. Päämäärät ovat oikeudellisia (unionin takaamien oikeuksien suojeleminen, oikeusvarmuus, yhdenmukaisuus, tehokkuus jne.), mutta myös poliittisia (integraation edistäminen; ihmisten, palveluiden, tavaroiden ja valuutan vapaa liikkuvuus jne.). Jos ihmisoikeussopimuksen tavoitteellinen tulkinta on päämäärien itsestäänselvyyden ja yleisyystason vuoksi haastava laji, unionin oikeuden poliittiset päämäärät kasvattavat vaikeuskerrointa edelleen. Säännösten tulkitseminen poliittisin pää-

similar issues, even when they concern other States”.

89. Vrt. historiallis-eksegeettisen tulkintametodin (päätelyn suunta kulkee takaperin ennakkoratkaisun aineellisesta lopputuloksesta sen välttämättömiin tai riittäviin normatiivisiin premisseihin) sekä analogian ja distinktion metodin (ratkaisevaa on uuden tapauksen tosiseikaston suhteellinen samanlaisuus tai erilaisuus verrattuna ennakkopäätökseen) yhdistelmä, joka muodostaa common law järjestelmän prejudikaattimetodologian ytimen (Sajama 2009, s. 204).

90. Sajama 2009, s. 207–209, 212.

91. Ibid. s. 213.

92. Ks. esim. Mitchel de S.-O.-L.-E. Lasser, *Judicial Deliberations. A Comparative Study of Judicial Transparency and Legitimacy*. Oxford University Press 2004, s. 229–236, 317.

määrin johtaa myös siihen, että tulkintatilanteeseen astuvat mukaan toimivaltaa ja vallanjakoa koskevat ongelmat.⁹³

Tavoitteellinen tulkinta on perinteisesti ankkuroitu oikeuden sisäiseen teleologiaan.⁹⁴ Ajatus toimivasta oikeudesta on kytkeytynyt juuri oikeuden sisäistä teleologiaa noudattavaan juridiseen prosessiin. Esimerkkinä voidaan mainita oikeusfilosofia, jonka sisäinen *telos* on oikeudenmukaisuus (konkreettisemmin oikeusturvan toteuttaminen). Unionin oikeuden kiistämätön sisäänrakennettu päämäärä on integraatio. Integraatio on puolestaan unionin oikeutta määräävä poliittinen tavoite, joten teleologia unionin oikeudessa tarkoittaa käytännössä varsin instrumentalistista suhdetta oikeuden ja politiikan välillä.⁹⁵ Lainkäyttö on siten keino, jolla unionissa toteutetaan integraation päämääriä. Siksi unionin oikeuden yhteydessä olisikin syytä puhua nimenomaan ulkoisesta teleologiasta. Kun otetaan huomioon toisaalta unionin oikeuden luonne ja toisaalta järjestelmän päämäärät (vrt. järjestyksen päämäärät), ei ole ihme, että unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännössä on omaksuttu varsin liberaali teleologinen tulkintamalli. Unionin oikeuden tavoitteellisessa tulkinnassa onkin kyse sekä oikeuden sisäisestä että ulkoisesta teleologiasta. Sisäisessä teleologiassa tulkinnalla tavoitellaan niitä päämääriä, jotka oikeus itse tunnistaa ja nimeää (esimerkiksi lain esitöissä kirjatut tavoitteet), kun taas ulkoisessa teleologiassa oikeus toimii välineenä oikeuden ulkopuolisten tavoitteiden saavuttamisessa.⁹⁶

Jos ja kun unionin poliittisiin päämääriin nojautuva teleologinen tulkinta voidaan määritellä ulkoiseksi teleologiaksi, kysymys kuuluu, miten olisi syytä määritellä ihmisoikeussopimuksen moraalisiin velvoitteisiin perustuva teleologia. Oikeus ja oikeudellinen tulkinta perustuvat kiistatta yhteisesti tunnustettuihin arvoihin eli tavoiteltaviin päämääriin ja siten myös moraalisiin käyttäytymissäntöihin.⁹⁷ Ihmisoikeuksien turvaaminen on yhtäältä yhteiskunnallisesti yhteisesti hyväksytty päämäärä ja toisaalta moraaliset käyttäytymissäännöt palautuvat usein ihmisoikeuksien turvaamiseen. Tulkintakannanottojen hyväksyttävyyden

93. Ks. Davis 2019, s. 21–22. Anglosaksisen näkökulman tähän rajapintaan tarjoaa Timothy Endicott, *How Judges Make Law*, s. 127–142 teoksessa Elizabeth Fisher – Jeff King – Alison L. Young (eds), *Foundations and Future of Public Law: Essays in Honour of Paul Craig*. Oxford University Press 2020.

94. Ks. esim. Tuori 2000, s. 185–186.

95. Ks. tarkemmin Joxerramon Bengoetxea – Neil MacCormick – Leonor Moral Soriano, *Integration and Integrity in the Legal Reasoning of the European Court of Justice*, s. 43–86 teoksessa Grainne de Burca – J.H.H. Weiler (eds), *The European Court of Justice*. Oxford University Press 2001.

96. Samuli Hurri, Hornan musta renki. *Oikeus* 1/2006, s. 101–109, 103–108. Ks. myös Feteris 2008, s. 483.

97. Ks. esim. Tuori, jonka mukaan moraalinen on osa oikeuden syvatasoa (Kaarlo Tuori, *Critical Legal Positivism*. Ashgate 2002, s. 183–191) ja Aarnion mukaan puolestaan jokainen vähänkin vaikeampi laintulkintatilanne johtaa välttämättä myös moraalisiin pohdintoihin ja kysymykseen oikeudenmukaisuudesta (Aarnio 2006, s. 47).

näkökulmasta voidaan rationaalisen argumentaatioteorian oppien mukaisesti pitää perusteltuna, että ne perustuvat myös yhteisössä yhteisesti hyväksytyihin arvoihin (kuten ihmisoikeuksiin).⁹⁸ Tästä näkökulmasta katsottuna moraalisiin velvoitteisiin perustuva tavoitteellinen tulkinta voidaan määritellä oikeuden sisäiseksi teleologiaksi.

7. Lopuksi

Lainsäädännön tavoitteiden toteuttamista on perinteisesti perusteltu lainsäätäjän kunnioittamisasenteella.⁹⁹ Kansallinen lainsäätäjät on halunnut sitoutua myös ihmisoikeussopimukseen ratifioimalla sopimuksen osaksi kansallista oikeusjärjestelmää. Sama pätee unionin perussopimusten ratifointiin. Lainsäätäjän sitouduttua ihmisoikeusvelvoitteisiin tai unionin oikeuteen sen tahtona lienee ollut myös saattaa kansallinen lainsäädäntö yhteensopivaksi kansainvälisen oikeuden tavoitteiden kanssa. Tiettyä yllätyksellisyyttä on sen sijaan sittemmin liittynyt siihen, mitä kaikkea mainitut tavoitteet voivat käytännössä pitää sisällään.

Kansallisperäisen sääntelyn tavoitteellinen tulkinta eroaa käytännössä ihmisoikeussopimuksen ja unionin oikeuden tavoitteellisesta tulkinnasta painopisteeltään osittain varsin merkittävästikin. Tämä johtuu keskeisesti siitä, että ihmisoikeussopimuksen ja unionin oikeuden primaarit päämäärät (ihmisoikeuksien turvaaminen ja integraation edistäminen) ovat lähtökohtaisesti yleisemmän tason päämääriä kuin kansallisperäisen sääntelyn taustalla olevat varsin yksityiskohtaiset tavoitteet. Unionin oikeuden tulkinnassa on niin ikään otettava huomioon myös poliittisia päämääriä. Tulkintatilanteet muuttuvat myös siitä syystä, että tavoitteet täsmentyvät eri oikeuslähteiden kautta.

Muutokset eivät toki ole perusasetukseltaan dramaattisia: tulkinnalla pyritään palvelemaan määrättyä tarkoitusta. Tavoitteellisuus on luonnostaan osa oikeutta ja oikeusnormien olemassaoloa. Perimiltään oikeudella on pyritty oikeuden sisäisten arvojen ja periaatteiden (oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet, demokratia) toteuttamiseen. Oikeuden ulkopuolisten tavoitteiden – poliittisten, sosiaalisten tai taloudellisten – toteuttaminen sen sijaan on tuorempi ja kiistanalaisempi ilmiö.

98. Ks. Aulis Aarnio, *Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification*. D. Reidel Publishing Company 1987, s. 185–193; Alesander Peczenik, *The Basis of Legal Justification*. Akademisk avhandling, Lund 1983, s. 92–117.

99. Tapio Määttä, *Lainsäätäjän kunnioittamisasenne, tavoitteellinen laintulkinta ja lakien tavoitesäännökset vallitsevassa tuomariniideologiassa*, s. 207–226 teoksessa Auri Pakarinen – Anna Hyvärinen – Kaijus Ervasti (toim.), *Lainvalmistelu, tutkimus, yhteiskunta*: Jyrki Talan juhla-kirja. Turun yliopisto 2011, s. 207.

Teleological interpretation as applied to national legislation, the European Convention on Human Rights, and EU law – Where are the differences?

MAIJA DAHLBERG, LL.D., University Lecturer, University of Eastern Finland – MIRJAMI PASO, LL.D., Justice, Court of Appeal Helsinki

The article assesses the teleological (or purposive) method of interpretation in three contexts: National legislation, the European Convention on Human Rights (ECHR) and European Union (EU) law. The focus is on whether there is a difference in emphasis as between the teleological interpretation of national legislation and the teleological interpretation of the ECHR and EU law. The perspective adopted in relation to the interpretation of national legislation is distinctively Nordic, where the legislator's intent plays a crucial role. This means, in practice, that preparatory legislative works are an important interpretative source. Consequently, in the context of national legislation, application of the teleological method of interpretation means, in essence, ascertaining the purpose of the legislation at hand by reference to the preparatory works (e.g. government bills). Teleological interpretation of the ECHR and EU law, however, differs in many ways from the approach taken in respect to national legislation. First, there are no comparable preparatory legislative works from which the purpose of a certain ECHR/EU rule might be ascertained. Second, the purposes of the ECHR and EU law differ by nature from those of national legislation, and concern the functioning of the respective legal system as a whole and the reasons for which the system was created in the first place. The primary purpose of the ECHR is to protect human rights, which relates to moral obligations. In turn, EU law encompasses both judicial purposes (e.g. legal certainty, rule of law, equality) and non-judicial purposes (e.g. fundamental freedoms of movement, economic integration, internal market). The authors conclude that while differences exist in terms of the emphasis in the method as between interpretation of the ECHR and EU law and national legislation, largely due to the fact that the ECHR and EU law operate on a more general level, these differences are not radical. The basic idea of the method is the same, which is to say that seeking to ascertain the purposes underlying the law (such as justice and fairness) is the key driver, one that does not change even where the purposes of the various legal systems differ.